

Prof. E. Saksle ja mag. T. Grünthalile
hinnamääraks.

E. V.
TARTU ÜLIKOOL
LIIKSTEADUSKIRJ

28. XII. 40.
255
TARTU

28. XII. 40.
9. XII. 40.
Kõne
Zhang

H. Kadari

PROTSESSUAALVÕIME
PIIRAMINE KEHTIVAS ÕIGUSES.

DIPLOMITÖÖ.

Töö annab ilmselt vahelduva
analüüsi kehtivuse teooria kohta.
Autor on uurinud ning kehtiv
võimalik sõjajärgset.
Arvestades töö väärust
akadeemilise.
31. X. 1940.

[Handwritten signature]

A. A.
7918

Stud. jur. August Tiru

matrikel nr. 13960.

Lõpet. õigusteaduse c. l. 27. XII. 40. a.

Tartus, 1940.

S i s u k o r d.

I osa.

§ 1. Tsiviilprotsess.Mõiste ja põhiprintsiipe.

§ 2. Pooled tsiviilprotsessis.

II osa.

§ 3. Kohtupoolte protsessuaalvõime:

- a) protsessuaalne õigusvõime ehk parteivõime;
- b) protsessuaalne teovõime ehk protsessiivõime.

§ 4. Protsessiivõime puudumine ja piiramine.

- a) Aldealised.
- b) Juriidilised isikud.
- c) Abielunaised.
- d) Hooldusalused.
- e) Välismaalased:
- f) Maksujõuetud.

Kasutatud kirjandus.

1. J. Tjutrjumov, Graždanski protsess, Tartu, 1925.
2. J. Tjutrjumov, Tsiviilkohtupidamise seadus, Riia, 1923, (TKS).
3. A.G. Gohibarg, Kurs Graždanskago protsesssa, Moskva, 1928.
4. J. Tjutrjumov, Konkursnoe pravo, 1931.
5. Leo Rosenberg, Zivilprozessrecht.
6. T. Grünthal, Õiguskaitse tõhustusi uues Tsi-
viilprotsessis "Akademia" 1940.
7. A. Kliimann, Haldusprotsess, Tartu, 1937.
8. A. Piip, Rahvusvahelise õiguse süsteem,
Tartu, 1927.
9. A. Piip, Rahvusvaheline õigus, Tartus, 1936.
10. A. Piip, Kaubandusõigus, Tartu, 1933.
11. A. Piip, Kaubandusõigus ja - protsess, 1939.
12. Tsiviilkohtupidamise seadus TKS.
13. Balti Eraseadus III köide BES.
14. Kriminaalseadustik KrS.
15. Kaubandusliku kohtupidamise seadus.
16. Riigikohtu otsusi 1920- 1938.
17. End. Vene Senati otsusi.
18. Ajakiri " Õigus " 1934.

§ 1. Tsiviilprotsess.Mõiste ja
põhiprintsiipe.

Tsiviilises käibingus tekib kodanike vahel väga mitmesuguseid suhteid.Suhete korraldamisel aga võib tekkida nende vahel arusaamatusi ning tülisid.Tülide lahendamiseks on loodud eriorganid kohtute näol.Kohtud käituvad tsiviiltülide lahendamisel kindla korra järgi,mida nimetatakse tsiviilprotsessiks.

Õigusnormidega sätitud kohtulikku menetluskorda,mis suunatud isiku eraõiguse kaitsele,nimetatakse tsiviilprotsessiks.¹⁾

Tsiviilprotsessi ülesandeks on kaitseda eraõiguslike normide rikkumisi.²⁾ Neid rikkumisi ei kaitse kohus aga mitte ex officio,vaid üksnes isiku taotlusel.

Kuna tsiviilprotsessi ülesandeks on kaitseda eraõiguslike normide rikkumisi,mida kohus asub teostama vaid hageja taotlusel,siis on tekkinud

1) Vt.ka J. Tjutrumov,Graždanski protsess,Tartu, 1925, lk.5.

2) Vrdl.ka Tjutrumov,op.cit.lk.6.

vaidlus, millisesse õigusvaldkonda kuuluvad tsiviilprotsessi normid, kas avalik- või eraõiguse valdkonda.³⁾ Tsiviilprotsessi ülesandeks on kaitseda kohtu kaasabil eraõiguslike normide rikkumisi.⁴⁾ Protsessi normid sätivad kohtu kui riigi organi käitumisi tülide lahendamisel kodanikkude vahel. Seega on tsiviilprotsessi normidel samasugune ülesanne nagu kriminaal- ja haldusprotsessidelgi. Et tsiviilprotsessi normides esineb rohkem dispositiivsust kui kriminaal- ja haldusprotsessi normides, ei anna see veel õigust tsiviilprotsessi norme pidada eraõiguslikeks normideks. Ka tsiviilprotsessi normides esineb pretseptiivsust nagu haldus- ja kriminaalprotsessis. Nii peab ka tsiviilkohus ex officio rakendama norme asialluvuse kohta, ei või, näiteks, üle kuulata lapsi vanemate vastu ka siis, kui kohtu pooled sellele vastu ei vaidle jne. Teiselt poolt aga esineb ka haldus- ja kriminaalprotsessides samuti dis-

3) vt. Tjutrjumov, op.cit.lk.5.

4) Leo Rosenberg, tsivilprozessrecht, lk.7.

positiivloomulisi norme. Seega ei võiks sel alusel kuidagi lugeda tsiviilprotsessi norme eraõiguslikkudeks normideks, haldus- ja kriminaalprotsessinorme aga avalikõiguslikkudeks normideks. Kõigi nende protsessinormide ülesandeks on sättida kohtulikku menetluskorda õigusnormide kaitsel ja tegelda kord juba korraldamisel olnud konkreetsete tegeliku elu üksikjuhtumitega.⁵⁾ Seetõttu tuleb ka tsiviilprotsessi norme pidada avalikõiguse valdkonda kuuluvateks normideks. Nagu iga õigussüsteem, nii rajaneb ka tsiviilprotsess teatud põhiprintsiipidele (postulaatidele). Kogu normistik peab olema kokkukõlas nende alusmõtetega. Normistikus esinevate tühikute täitmisel ja normide tõlgendamisel tuleb alati arvestada neid printsiipe.

Eelkõige rajaneb tsiviilprotsess dispositiivsuse printsiibile. Tsiviilasjus ei tohi kohus tunda huvi isiku õiguste rikkumise vastu ega alata kohtulikku menetlust. Õigusrikke puhul saab taastamistaotlusega esineda ikka vaid see, kelle õigust on rikutud.⁶⁾

5) vrdl. ka Rosenberg, op.cit.lk.8.

6) vt. ka TKS. § 4.

Edasi rajaneb tsiviilprotsess võistkondlikkuse põhimõttel (TKS § 367). Pooled on kohtu ees võrdsed. Protsessi arendamine lasub poolte õlgadel. Kohus ise siin ei tohi olla aktiivne, ega tohi tunda huvi selle vastu, et pooled saavutaksid protsessiga materjaalse töö. Seega esineb siin poolte isetegevus, kuhu kohus vahele ei sega.⁷⁾ Hageja määrab ära oma taotluse piirid, millest kohus ei või minna üle. Oma väiteid peab kumbki protsessipool tõendama. Kohus saab neid arvestada vaid niipalju, kui neid on tõendatud. Kohus ei tohi näidata aktiivsust ei tõendite kogumisel ega ka protsessi suuna määramisel. Ainult mõnel üksikul juhul on võimalik kohtul näidata aktiivsust asiolude selgitamisel (TKS § 335, 507, 515).⁸⁾

7) Vrdl. ka T. Grünthal, Õiguskaitse tõhustusi uues tsiviilprotsessis, Ajakiri "Akademia" 1940, lk. 119.

8) Protsessikord abielutühistamise ja lahutamise asjades ei rajane puhtakujuliselt võistkondlikkuse printsiibile, vaid siin on rakendamist leidnud nii kohtu aktiivsuse kui ka materjaalse töö avastamise põhimõte. Abielusuhte lõpetamise protsessi ei tule aga pidada tavaliseks tsiviilprotsessiks, vaid eriprotsessi korraks.

Nõukogude Vene protsessi korra järgi võib kohus ise tõendeid koguda ja juhtida ka pooli tõendite kogumisel. Kohtule on kohuslik tõe vaäljaselgitamine.⁹⁾ Siin esineb mitte formaalse tõe, vaid materjaalse tõe avastamise põhimõte. See protsessikord osutub mõnevõrra elastsemaks ja elupürasemaks võrreldes võistkondliku protsessiga, mis pärines Roomast, kus kehtis põhimõte, et *judex secundum allegata et probata judicare debet*.

Tsiviilkohtupidamiseseaduse eelnõus võistkondlikkuse postulaat on jäänud püsima, kuid teatud olulisi muudatusi on siiski sisse võetud (nii § 183, 207, 208 jt.). See annab kohtule tõendite kogumisel ja protsessi suunamisel suurema vabaduse kui kehtiv protsessiseadus.

Järgnevalt esineb tsiviilprotsessis formaalse tõe avastamise printsiip. Kohtul tuleb arvestada vaid neid tõendeid, mida pooled on esitanud, olenemata sellest, kas nende varal on võimalik õiglaselt ära määrata poolte vahekorda või ei. Ise ta tõendeid koguda ei saa ega või ka pooli juhtida

9) Vt. A. G. Goidberg, Kurs Graždanskago protsessi, Moskva, 1928, lk. 184.

tõendite kogumisel.

Päale äsjamainitud printsiipide rajaneb tsiviilprotsess veel avalikkuse, suulisuse, kirjalikkuse jne. põhimõtetele, millel aga käesoleva töö seisukohalt pole olulist tähtsust.

Kuna tsiviilprotsessi tekkimiseks on tarvilik asjast huvitatud isikute avaldus (judex ne procedet ex officio), sest protsessi algatamine ja arendamine oleneb ainuüksi pooltest, evib poolte olelu suu-remat tähtsust, kui teiste protsessitüüpide juures.

§ 2. Pooled tsiviilprotsessis.

Tsiviilprotsess on kohtupoolte võistlus kohtu ees, kus kumbki pool väidab ja tõendab oma õigust. Iga protsess eeldab seetõttu kahe protsessipoole olelut ja pooleks (võistjaks) võib olla vaid see, cuius res in iudicium deducitur. Ühe protsessipoole puhul ei saaks olla ju mingisugust võitlust ega võistlust. Rosenberg leiab, et protsessipooli ei saa olla ka rohkem kui kaks.¹⁰⁾

10) Vt. Rosenberg, op. cit., lk.29.

Vt. ka Tjutrumov, TKS, Riia 1923, lk.84.

Muidugi ei tohi mõelda, et protsessisuhe saab olla vaid kahe isiku vahel. Protsessist võivad osa võtta korraga mitu isikut, kes üksteisega on protsessuaalses suhtlemises, kuid protsessipooli saab korraga olla ikka vaid kaks.

Tsiviilprotsessis esineb protsessipooltena ühelt poolt hageja, teiselt poolt aga kostja. Hageja on protsessi aktiivne võistja, kostja aga passiivne.¹¹⁾ Hageja taotleb kohtu kaudu oma õiguste tunnustamist ja sunniviisilist rakendamist, kostja aga vaidleb sellele vastu. Seega on ta passiivne võistja. Hageja taotleb seda, et seni kehtinud olukord muutuks, kostja aga püüab status quod säilitada. Kohtupoolteks võivad olla vaid asjast huvitatud isikud.¹²⁾ Seepärast nõutakse hagejalt *legitimatío ad causam activat*, s.o. selle asiolu tõendamist, et õigus, millele taotlus on rajatud, kuulub talle. Kostja suhtes on vaja tõendada *legitimatío passivat*, s.o. olma, et kostja

11) vrdl. ka A. Kliimann, Haldusprotsess, Tartu, 1937, lk. 193.

12) Tjutjumov, Graždanski protsess, lk. 112.

on see isik, kelle vastu hagi on suunatud. Enne asja arutamise algust peab kohus ex officio selgitama, kas need asiolud on olemas.¹³⁾ Poolte legitimatiod pole vaja otse tõendada, on küllalt, kui kohus on veendunud protsessipoolte samasuses.

Nii hageja taotlus kui ka kostja vastuvaidlused - exceptiod peavad põhinema materjaalõiguslikkudel normidel. Seepärast saab hagejaks olla vaid see, kellele kuulub vastav õigus. Samuti võib kostjana esineda vaid see isik, keda seob norm, mis hageja oma taotluse aluseks on võtnud.

Võistjate juures tuleb teha vahet põhi- ja lisavõistjate vahel. Põhivõistjad on need, protsessipooled, kelle vahel tekib esialgne protsessisuhe. Protsessi vältel võib põhivõistjatele lisanduda mitmesuguseid isikuid kas iseseisva õiguse alusel või abilistena (intervenients). Kehtiv tsiviilprotsess tunneb neid kolmandate isikute nime all ¹⁴⁾. Kolmandate osavõtt protsessist võib olla väga mitmesugune.

13) Tjutrumov, op.cit.lk.112 ja Tjutrumov TKS lk.4.
14) TKS § 653 - 666, 1836 - 1839.

See võib olla esialgne või pärastine, suvaline või sunniline, iseseisva õiguse alusel või abilisena. Isikud, kes protsessist osa võtavad, peavad evima protsessuaalset õigusvõimet ehk parteivõimet. Eriti on see nõutav nendelt, kes esinevad protsessis pooltena. Protsessuaalse teovõime puudumine pole niivõrd oluline. Seda võivad teostada ka teised. Protsessis isiklikult osa võtta ja protsessitoiminguid sooritada saab üksnes vaid see, kes evib protsessivõimet.

II osa.

§ 3. Kohtupoolte protsessuaalvõime.

Tsiviilprotsessiga luuakse juriidiline suhe nii kohtupoolte eneste kui ka kohtupoolte ja kohtu vahel. Selleks, et sellist suhet luua, peavad pooled evima protsessuaalvõimet. Protsessuaalvõime all mõeldakse võimet esineda protsessipoolena ning sooritada ise protsessitoiminguid. Ta koosneb protsessuaalsest õigus- ja teovõimest 15).

15) Vt. A. Kliimann, op.cit., lk. 196, Tjutrjumov, Graždanski protsess, lk. 114.

Igakord need võimed ei ühtu. Võib osutada, et isik evib küll protsessuaalset õigusvõimet, ei evi aga protsessuaalset teovõimet. Ta saab esineda küll protsessipoolena, ei saa aga ise sooritada protsessitoiminguid. Viimaseid sooritavad sel juhul teised. Protsessuaalse õigusvõime puududes aga ei saa keegi esineda protsessis ei poolena ega ka teise protsessuaalse teovõime teostajana.

a. Protsessuaalne õigusvõime.

Protsessuaalse õigusvõime ehk parteivõime all mõeldakse võimet olla protsessipooleks, samuti kõikide tingimuste olemasolu, mis vajalik protsessi õiguste ja kohuste teostamisel¹⁶⁾. Kehtiv protsessiseadus ei defineeri protsessuaalset õigusvõimet ehk parteivõimet, samuti ei kasuta ta seda terminit. Kuid protsessiseaduses leidub rida norme, kus sätitakse parteivõimet. TKS § 17, 20, 21, 26, 27, 69, 571, 584 jt. räägivad õigusest hageda ja kosta kohtus. See hõlmab endasse nii partei- kui ka protsessivõime.

16) vt. ka Tjutrjumov, Graždanski protsess, lk. 114.

Protsessuaalne õigusvõime kuulub igale isikule, kes evib varalistki õigusvõimet ¹⁷⁾. Kehtiv protsessiseadus küll otse seda ei maini, kuid see osutub paratamatuks. Iga õigus peab olema kaitstud. Iga õigusrikke puhul peab olema võimalus kohtu poole pöördumiseks. Seepärast peab kuuluma igale isikule, kes evib õigusi, võimalus neid ka kaitseda. Õigus ja õiguskaitse on lahutamatud. Ainult seal saab olla juttu õigusest, kus esineb võimalus kohtu kaudu seda kaitseda. Protsessuaalne õigusvõime vastab tsiviilsele õigusvõimele: igauks võib olla protsessis pooleks oma tsiviilse õigusvõime piirides. Seepärast protsessuaalse õigusvõime ulatuse määramiseks on tarvilik pöörduda materjaalõiguse normide juurde.

Mõned protsessiseadused mainivad, ei kõik need, kes evivad eraõiguslikku õigusvõimet, evivad ka protsessuaalset õigusvõimet ehk parteivõimet. Sellist seisukohta väljendab Saksa protsessiseadus § 50, Ungari protsessiseadus § 70 jne.

17) Tjutrjumov, ib.

Siin on mainitud põhimõtte leidnud legaliseerimist otse expressis verbis.

Kaasajal evivad kõik isikud vajalist õigusvõimet sünnist alates. Seega on nad ka parteivõimsad samast momendist alates. Kehtiva õiguskorra järgi ei minetu varaline õigusvõime ka kriminaalkaristuse toimet. Seega võiks öelda, et iga isik on õigusvõimne sünnimomendist surmomendini. Et parteivõime on õigusvõimest sõltuv, siis tuleb lugeda parteivõimsaks ka igat füüsilist isikut.

Protsessuaalset õigusvõimet ehk parteivõimet ei evi mitte üksnes füüsilised isikud, vaid ka kõik juriidilised isikud, nii era- kui ka avalik-õiguslikud.

Ühingud ja nende liidud, keda kehtiv õiguskord ei pea juriidilisteks isikuteks, ei saa evida ka parteivõimet. Samuti ei saa evida parteivõimet ka varamassid, mida kehtiv õigus ei loe juriidilisteks isikuteks.

Ka Saksa õiguse järgi evivad kõik juriidilised isikud parteivõimet 18).

18) vt. Rosenberg, op.cit., lk.30.

Füüsilised isikud on parteivõimsad sünnist surmani 19).

Endise kriminaalseaduse kehtivuse ajal võidi lisakaristusena kitsendada ka isiku varalist õigusvõimet. Kehtiva kriminaalseaduse järgi aga see pole võimalik. Seega ei saa karistuse järeldusena kunagi isik minetada parteivõimet. Kehtiv kriminaalseadus kitsendab lisakaristusena vaid kodaniku avalikke õigusi 20). Varalistest õigustest võidakse kitsendada pensioni saamise õigust ja kaubanduse, tööduse või mõnel muul alal töötamise õigust 21). Viimatimainitud õigusi ei võigi pidada varalisteks õigusteks. Ka isiku vara konfiskeerimine, mis võib kaasuda mõne süüteoga, ei kitsenda parteivõimet. Isikul kaob vaid omandiõigus kas tervele oma varale või teatud varaliigile. Parteivõime jääb talle üldiselt püsima. Selline isik võib alati esineda nii hagejana kui ka kostjana kohtus.

19) ZPO § 50.
20) KrS § 18, 19, 20, 20¹.
21) KrS § 22.

Juriidiliste isikute hulgas on parteivõime küsimus kindlusetu kaubandusliikude seltsingute puhul. Kehtiv õiguskord loeb juriidilisteks isikuteks kaubandusliikudest seltsingutest vaid aktsiaseltsi, osa- ja kooperatiivühinguid. Neid peab registreerima üldalustel teiste juriidiliste isikutega. Seetõttu evivad nad parteivõimet ja võivad kohtus esineda nii hagejana kui ka kostjana.

Kaubandusliikude käitiste natsionaliseerimisega on nende seltsingute tekkimine, väljaarvatud kooperatiivid, muutunud ENSV edaspidi võimatuks (ENSV T 1940, 12, 121).

Kaubandusliikude seltsingute hulka pääle mainitute kuulub aga veel rida teisi seltsinguid. Sellistest seltsingutest tuntakse: täis- ja usaldusseltsinguid, variseltsinguid, piirvastutusega seltsinguid, usaldusaktsiaseltsinguid jne. Meil on nendest seltsingutest levinenud vaid kaks esimest, harva võib esineda ka variseltsinguid. Ülejäänud seltsingutüüpe meil pole levinenud.

Nii täis- kui ka usaldusseltsingud evivad tegelikult iseseisvust. Nad esinevad teatud

juriidilise ühikuna. Kehtiva õiguskorra järgi peavad pidama seltsingud raamatuid, neid maksustatakse kui normiadressaate, varemalt tuli neid kui kaupmeest registreerida Kaubandus-Tööstuskojas. Kõik see näitab, et õiguskord kohtleb neid mitmes küsimises kui iseseisvaid normiadressaate. Ka maksujõuetuks tunnistamisel esineb nende juures iseseisvus. A. Piip vaatleb neid kõiki kui juriidilisi isikuid, kellele on antud kohtulik kaitse²²⁾. Täis- kui ka usaldusseltsingu tunnustamisel maksujõuetuks, ei muutu selle toime veel ipso facto maksujõuetuks täisseltsinglased. Neid tuleb tunnustada maksujõuetuks eraldi kui vastutajaid seltsingu kohuste eest. Seegi näitab veelkord, et kehtiv õigus kohtleb täis- kui ka usaldusseltsinguid õigussubjektidena.

Et, täis- ja usaldusseltsingud evivad majanduslikku ja juriidilist iseseisvust, siis peaks nendele kuuluma ka parteivõime. Majanduselus sõlmitakse sageli toiminguid seltsingu nimel.

22) Vt. A. Piip, Kaubandusõigus ja -protsess, 1939, lk. 105-108 ja "Õigus" 1934, nr. 7, lk. 335.

+

Sellistest toimingutest tekkivate kohustuste puhul peaks kaubanduslik seltsing evima ka parteivõimet, kuna õigusvõime ja partei on üksteisega seondatud 23).

Kehtiv kohtupraktika aga ei omista kaubanduslikkudele seltsingutele parteivõimet pääle aktsiaseltsingute, osa- ja kooperatiivühingute. Kohtus teotsetakse mitte täis- või usaldusseltsingu, vaid täisseltsinglaste nimel. Seega ei omistata nendele parteivõimet, s.o. seltsingutele.

Täis- ja usaldusseltsing oma juriidiliselt loomult pole identne tsiviilõiguslikule seltsingule. Tsiviilõigusliku seltsingu puhul seob seltsingu lepe vaid seltsinglasi endid (BES § 4266-4334). Kolmandatele see üldiselt ei ulatu. Sootuks teissugune on olukord aga täis- ja usaldusseltsingu juures. Siin tekib juriidiline ühik, kes evib õigustusi ja kohustusi.

TKS otse ei maini, et kaubanduslikud seltsingud võivad esineda kohtus hagejaina ja kostjaina. Kuid selles ei leidu ka expressis verbis

23) vrdl. ka Rosenberg, op.cit., lk. 30.

väljendatud kitsendust. TKS § 26 sisust nähtub koguni, et kõik need kaubanduslikud seltsingud, kes evivad iseseisvat firmat (RT 1927,36), võivad esineda kohtus pooltena. Usaldus- kui ka täis- seltsingud evivad iseseisvat firmat, mis pärast tuleks nendele ka parteivõimet omistada.

Kuigi TKS § 26 ei säti parteivõimet, vaid määrab ära, kes võivad esineda seltsingu eest kohtus, järgneb äsjamainitud vaatekoht paragrahvi sisust. Seltsingu asjade ajamist võidakse seltsingu leppega usaldada kas mõnele seltsinglasele või ka kolmandale. Selliselt volitatud isik võib esineda seltsingu eest kohtus, ilma et esinemiseks oleks vaja erivolitust. Protsessipooleks on ikka seltsing, kuna seltsinglane või ka kolmas isik, kes õigustatud seltsingu asju ajama, teostab vaid seltsingu protsessivõimet.

Muidugu ei saa viimatimainitud seisukohta laiendada iga seltsingu kohta, vaid see on kehtiv üksnes kaubanduslike seltsingute kohta, kes omavad iseseisvat firmat. Tavaliste tsiviilõigus- like seltsingute kohta see kehtiv pole, sest tsiviilõigusliku seltsingu puhul ei teki

mingisugust juriidilist isikut. Seltsingulepe korraldab vaid seltsinglaste omavahelisi suhteid. Parteivõimsaks jääb iga seltsinglane ise.

Parteivõimsaks tuleb seega tunnustada püäle aktsiaseltside, osa- ja kooperatiivühingute ka täis- ja usaldusseltsinguid, kes evivad iseseisvat firmat. See vaadent oleks mitmeti elupärasem ega oleks vastolus ka kehtiva õiguskorraga.

Juriidiliste isikute sarjas tuleks vaadelda protsessuaalset õigusvõimet ehk parteivõimet välismaa juriidiliste isikute suhtes. Nende parteivõime määramisel esineb lahkuminevaid seisukohti nii doktriinis ja ka seadusandlustes.

Doktrinaarseid vaateid ja seadusandlusi selles küsimuses võime liigitada kaheks. Ühel pool on Anglo-Ameerika seadusandlused, teisel pool ega Euroopa kontinentaalriikide blokk. Esimesed tunnustavad välismaal välisseaduste järgi loodud juriidilisi isikuid reservatsioonita. Nad omistavad nendele parteivõimet üldistel alustel omamaa juriidiliste isikutega ²⁴⁾.

24) vt. ka A. Piip, Rahvusvahelise õiguse süsteem, Tartu, 1927, lk. 225 ja A. Piip, Rahvusvaheline õigus, Tartu, 1936, lk. 393.

Nii lausub Dicey (Conflict of Laws, reegel 125), et kohus tunnustab juriidilisi isikuid, mis loodud välismaal korrapäraselt välismaa seaduste järgi. Ainult välismaa kaubalaevade suhtes ei tahtnud Inglise kohus vastu võtta hagesid. See on aga muudetud 10.IV 1926.a.sõlmitud rahvusvahelise konventsiooniga.

Kesk-Euroopa maad on siinkohal hoopis tagasihoidlikumad. Nad nõuavad välismaa juriidiliselt isikult veel erilist tunnustamist siseriigi seadusandluse poolt. Teoreetikutest pooldab seda vaadendit Laurent ja mõned teised.

Prantsuse, Saksa, Belgia ja Itaalia seadusandlused ei tunnista eo ipso neid välismaa juriidilisi isikuid, kes on loodud välismaal välismaa seaduste järgi. Selleks, et neid lugeda normiadressaadiks ning omistada parteivõimet on vaja veel erilist tunnustamist natsionaalorganite poolt. Tunnustamine võib jääda ära üksnes sel juhul, kui kaubalepetes on selleks nähtud ette erikord.

Endine Vene seadusandlus asus selles küsimuses viimasel seisukohal. Ka siin oli vaja erilist tunnustamist natsionaalorganite poolt, et välismaa seltsingule omistada parteivõimet. Kuigi välismaa seltsing võis olla kõigiti kokkukõlas välismaa seadustega, polnud sellest küllalt, et seda kohelda õigussubjektina ning parteivõimsana. Selline olukord võis esineda siis, kui see oli ettenähtud kaubalepetes ²⁵⁾.

Kuna meil kehtib ex Vene õiguskord, mis oli maksvusel 24.oktoobril 1917., siis tuleks äsjamainitud seisukohta ka meil valdavaks pidada niivõrd, kui see ei ristu ENSV ja NSVL põhiseaduse sätetega.

Selles küsimuses erisätteid kumbki põhiseadus ei sisalda. Seetõttu tuleks kehtiva õiguskorra järgi omistada välismaaseltsingutele parteivõimet üksnes siis, kui neid on tunnustatud siseriiklikkude organite poolt. Ainult nende välismaaseltsingute kohta pole see kehtiv, mis on

25) vt.ka A.Piip, Rahvusvahelise õiguse süsteem, lk.226 ja A.Piip, Rahvusvaheline õigus, lk.393, 394.

korraldatud kaubalepetes. Viimasel juhul tuleb muidugi käituda kaubaleppe sätete järgi.

Endise Eesti Vabariigi ajal oli seda küsimust normeeritud kaubalepetes Prantsusmaaga, Soomega (art.3), Ungariga (art.4), Inglismaaga, Saksamaaga, Ameerikaga jne. Ajast, mil Eesti muutus NSVL osariigiks, kaotavad need lepped kehtivuse, kuna välissuveräänsus kuulub liidule.

Füüsiliste isikute parteivõime tunnustamise suhtes lahkarvamusi pole. Üldiselt on leidnud tunnustamist vaadend, et välismaalased evivad protsessuaalset õigusvõimet sarnaselt omamaa kodanikkudega, kui nad olevad kohtu maal ²⁶⁾. Mõnikord sätitakse ka füüsiliste isikute protsessivõimet kaubalepetega. Sedaliiki sätteid leidus endise Eesti Vabariigi ja Ungari vahelises kaubaleppes, art.3.

Protsessuaalne õigusvõime ehk parteivõime peab üldiselt kuuluma igale normiadressaadile. Kui kellelegi võivad kuuluda teatud õigused, siis peab talle kuuluma ka võimalus õigusrikke

26) vt. ka A. Piip, Süsteem, lk. 293.

puhul kohtu poole pöörduda ja otsida kohtulikku kaitset. Seega peab iga õigusvõimne isik olema ka parteivõimne. Üksiki õigus ei või jääda ilma kohtulikust kaitsest. Õigus otsida kohtulikku kaitset on iga isiku äravõtmata õigus ja seda saab kitsendada ainult seadusega.

b. Protsessuaalne teovõime.

Kui keegi evib parteivõimet, s.o. saab esineda kohtupoolena, siis sellest ei järgne veel, et ta saaks ise sooritada protsessitoiminguid. Selleks, et sooritada kas ise protsessitoiminguid või volitada nende sooritamist teisele, selleks peab isik omama ka protsessuaalset teovõimet ehk protsessivõimet.

Protsessivõime all mõistetakse võimet sooritada isiklikult protsessitoiminguid ning volitada selleks ka teisi (legitima persona standi in judicio). Tjutrjumov leiab, et eraõiguslik teovõime ja protsessivõime on sisuliselt analoogilised, samuti nagu seda on parteivõime ja õigusvõime.²⁷⁾ Mõned seadusandlused (Saksa protsessiseadus § 52, Austria protsessis. § 31 ja Ungari protsessiseadus § 71) otse mainivad, et isik evib protsessuaalset teovõimet niivõrd,²⁷⁾ vt. Tjutrjumov, Grazd. protsess, lk. 115.

kui talle on lubatud kohustuda lepetega. Kuigi kehtivas protsessiseaduses sellist sätet otseselt ei leidu, tuleb seda tunnustada ka kehtivaski õiguses.²⁸⁾ Muidugi ei tule mõelda, et need mõisted katavad üksteist täiesti. Võib esineda olukordi, kus isik evib küll protsessivõimet, ei saa aga kohustuda lepetega. See on maksev näiteks alaealiste abielunaiste kohta. Abielu lahutamise ja tühistamise protsesse nad saavad ka ise ajada, ei saa aga kohustuda lepetega. Üldiselt aga langevad kokku protsessivõime ja eraõiguslik teovõime.

TKS § 17 annab õiguse igatühele kaitseda kohtus omi õigusi. See, kes võib õigusi omandada, võib neid ka iseseisvalt kaitseda. Isikule, kellele pole lubatud omandada õigusi, ei saa omistada ka protsessivõimet. On ju protsessitoimingute sooritamine samasugune eraõiguslike suhete loomine nagu tsiviiltoimingutegi sõlmimine. Isikud, kes ei evi protsessivõimet, esinevad kohtus seaduslike või määratud esindajate kaudu. Leppelisi esindajaid ehk volinikke

28) vrdl. ka Tjutrjumov, Gražd. protsess lk. 116.

võivad saata kohtusse ainult protsessivõimsad isikud. Volitussuhte puhul delegeerib volitaja omad õigused edasi volinikule; see kel neid õigusi pole, ei saa karmidagi teisele delegeerida.

Protsessuaalset teovõimet ei oma iga isik, samuti ei kuulu see isikule igas vanuses. See- ga on protsessivõime mahult hulga kitsam parteivõimest. Protsessivõime sõltub eelkõige isiku vanusest, vaimsest seisundist, kehalisest tervisest, sotsiaalsest seisundist jne. Eel- toodud asjaoludel võib protsessivõime kas- sootuks puududa või olla piiratud. Nii ühel kui teisel juhul teostavad nende protsessi- võimet seaduslikud esindajad.

§ 4. Protsessivõime puudumine ja piiramine.

a. Alaealised.

Nagu ülal mainitud on protsessivõime ja eraõiguslik teovõime analoogilised mõisted ning katavad üksteist. Seetõttu ei saa omada protsessivõimet need, kes ei oma eraõiguslikku teovõimet. On ju protsessitoimingute sooritamise

juriidiliste suhete loomine nagu igagi eraõiguslik teotsemine. Eraõiguslik teovõime on eelkõige sõltuv isiku vanusest. Eraõiguslikult muutub isik teovõimsaks täisea saabumisega. Kehtiva seaduse järgi saab isik täisealiseks 20-elu-aastast alates 29).

TKS § 19 järgi evib isik protsessivõimet täisea saabumisest alates. Enne seda teostavad nende protsessuaalset teovõimet kas vanemad või eestkostjad. Kui isik tunnustatakse täisealiseks enne 20-elu-aasta saabumist, siis muutub ta ka protsessivõimsaks alates momendist, kui toimub täisealiseks tunnustamine. Kehtiva õiguse järgi toimub isiku täisealiseks tunnustamine (venia aetatis) vaeslastekohtu määrusega, mille kinnitab ringkonnakohus 30).

Alaealistel pole seaduslikku tahet (BES § 353) ja nende eest esinevad kohtus kas vanemad lapse loomulikkude eestkostjatena või määratud eestkostjad 31). Eestkostjad määrab linnades vaeslastekohus, valdades aga vallakohus.

Vanemad evivad eestkosteõigust seaduse alusel,

29) RT 1922, 74/75.

30) vt. ka Tjutrjumov, Grazd. protsess lk. 116, 117

31) TKS § 19.

ilma et selleks oleks vaja mingisugust hoolduskohtu korraldist.

Eestkostjad, teotsedes kohtus, peavad käituma alaealiste protsessuaalse teovõime teostamisel äärmise hoolega. Nad ei tohi alaealiste vastu suunatud hagnosis õigeks võtta, vaid peavad laskma kohtul otsustada. Ka ei või nad üldiselt sõlmida kohtulikke kokkuleppeid, vaid peavad selleks hankima vaeslastekohtu loa. Leppesid, mis on kohtus sõlminud oma näengu kohaselt ilma hoolduskohtu nõusolekuta, pole siduvad eestkostealusele.

Eestkostjate tegevust ka protsessuaalse teovõime teostamisel kontrollib hoolduskohus. Kui hoolduskohus leiab, et eestkostja on käitunud kohtus alaealise huvide vastaselt, võib ta eestkostjat kõrvaldada ning määrata uusi. Kõrvaldada on võimalik ka vanemaid, kui nad käituvad ilmselt alaealise huvide vastaselt.

Kuna alaealine ise ei evi protsessuaalset teovõimet, siis ei saa ta seda delegeerida edasi ka kellelegi teisele. Alaealise protsessivõime kuulub tervelt eestkostjale. Eestkostja aga võib alati protsessivõimet volitada edasi kas tervelt või osaliselt. Siin saab esineda leppeline

esindus, mis alaealise ja eestkostja vahel pole mõeldav. Voliniku tegevus ei kuulu aga hoolduskohtu kontrollile, vaid hoolduskohtu ees vastutab eestkostja, kes peab omakorda kontrollima voliniku tegevust.

Juhul, kui eestkostja on volitanud protsessuaalse teovõime teostamist edasi volinikule, siis võib ka volinik sooritada neidsamu protsessitoiminguid, mida oleks saanud sooritada eestkostja ise, sest nemo plus iuris transferre potest quam ipse habet.

Kehtiva õiguse järgi puudub alaealistel täiesti protsessuaalne teovõime. Enne täisealiseks saamist või selleks tunnistamist ei saa nad protsessitoimingutest võtta osa. Ex Vene seaduse järgi osutus see võimalikuks. Seal võisid alaealised alates 17-eluaastast esitada hagiid ja esineda ka kostjatena, kuid üksnes siis, kui selleks oli eestkostjalt nõusolek ³²⁾. Meil on võimalik alaealistel esitada hagiid teenistustasu peale. Muudel juhtudel pole see lubatav.

Abielu lahutamise ja tühistamiseprotsessid
32) vt. Senati otsusi nr. 1355-1873 ja nr. 118-1879 ja Tjutrjumov op.cit., lk. 117.

ei allu ülalmainitud korrale. Abieluasjades võidakse omada protsessivõimet ka enne täisealiseks saamist. Abielu lahutamise ja tühistamise taotlust võivad iseseisvalt algatada ja kohtus ajada abikaasad ka siis, kui nad on alaealised. Siinkohal evivad nad võrdseid õigusi täisealistega. Neis asjus nad võivad olla nii hagejateks kui ka kostjateks, anda volikirju, esineda isiklikult kohtus ning sooritada kõiki protsessitoiminguid ³³⁾. Abielunaistel pole nendes asjades vaja erilist nõuandjat, mis muudel juhtudel on vajalik.

Alaeasuse määratlemisel võib tekkida raskusi välismaalastega. Milliste seaduste alustel tuleb nende alaeasust käsitleda?

Teatavasti esineb lahkuminekuid natsionaalseadustes alaeasuse määratlemisel. Ühed seadusandlused loevad isiku täisealiseks var emalt kui teised. Kumba seaduse järgi sel juhul talitada, kui natsionaalseaduste järgi saabub välismaalase täiseasus kas varem või hiljem kui meil?

33) TKS § 1356 $\frac{4}{2}$

TKS ei säti sisuliselt protsessivõimet. Ta vaid mainib, et protsessuaalsed teovõimed ei evi alaealised. Seega tuleb alaeasus määratleda materjaalõiguse alusel.

BES sätete järgi tuleb isiku õigusvõime määrata nende seaduste alusel, mis kehtivad isiku elukohas³⁴). Õigusvõime all on siinkohal mõeldud ka teovõimet. Kehtiva eraõiguse sisu järgi tuleb seega nii õigus- kui ka teovõime määrata isiku elukohaseaduste (lex domicilii) alusel. Välismaalaste õigus- ja teovõime, kelle elukoht ENSV, tuleb lahendada Eesti seaduste järgi. Seega võib välismaalane evida ENSV protsessivõimet üksnes vaid 20. eluaastast alates. Ka sel juhul, kui ta nationaalseadus loeb isiku varem teovõimsaks, ei saa talle varem protsessivõimet omistada. Saabub aga välismaalase täisealisus ta kodumaa seaduste järgi hiljem kui meie seadused seda näevad ette, ka siis tuleb välismaalast lugeda täisealiseks ikka 20. eluaastast alates.

34) BES art. XXVIII

Kui välismaalasel pole elukohta ENSV, siis tuleks ta partei- ja protsessivõime lahendada mitte elukohaseaduste järgi, vaid kodumaaseaduste alusel, s.o. lex patriae alusel.

Kuigi BES ei süti, et juhul, kui isikul pole elukohta ENSV territooriumil, tuleb ta õigus- ja teovõime lahendada kodumaa seaduste alusel, vaid määrab üldiselt, et õigusvõime suhtes tuleb rakendada lex domicilii printsippi, peame pidama ainuõigeks lex patriae rakendamist, arvatud välja kaubanduslikud toimingud, millede juures nende elava liiklemise tõttu võib esineda fakultatiivse normina ka lex loci contractus³⁵⁾. BES kui natsionaalseadus sütib vaid nende teovõimet, kelle elukoht on ENSV territooriumil. Nende teovõime siia ei mahu, kelle elukoht asub väljaspool ENSV piire.

Teovõime määratlemisel on aga üldiselt kehtiv lex patriae printsipp. Teovõime tuleb lahendada alati kodumaaseaduste järgi, kui spetsiaalseadused ei määra seda teisiti. Kuna BES nende välismaalaste kohta ei käi, kellel pole elukohta Eestis, siis tuleb siingi raken-

35) A. Piip, Rahvusvah. õigus, 1936. a, lk. 392.

dada üldist põhimõtet ning teovõime lahendada kodumaaseaduste järgi. Kui kodumaaseadused sisaldavad tagasisaadet (renvoi), siis muidugi tuleb rakendamisele meil meie seadus.

Nende ENSV kodanikkude teovõime, kelle elukohad asuvad väljaspool ENSV piire, tuleb lahendada elukoha seaduste järgi. Tunnustavad aga elukohaseadused lex patriae põhimõtet, siis tuleks rakendamisele õigus- ja teovõime lahendamisel meie seadus. Kuna kehtiv eraõigus tunnustab lex domicilii põhimõtet, tuleb ka ENSV kodaniku teovõime lahendada elukoha seaduste järgi, kui ta elukoht on välismaal.

Tsiviilseadustiku eelnõu (1936. a.) näeb uudsusena ette, et alaealise seaduslik esindaja võib anda hoolduskohtu loal alaealisele õiguse ajada iseseisvalt mõnd äri. Sel juhul on alaealine piiramatult teovõimne kõigi selle äriga seoses olevais tahteavaldusis (§ 29).

b. Juriidilised isikud.

Juriidilised isikud kui normiadressaadid evivad nii parteivõimet kui ka protsessivõimet. Viimast teostavad kohtus juriidilise isiku organid.

TKS § 1804,27 ja BES § 2918 alusel võivad juriidiliste isikute nimel kohtus esineda nende seaduslikud esindajad. Seaduslike esindajate all mõeldakse neid isikuid, kellel on õigus registreeritud põhikirja alusel esindada juriidilist isikut. Hagi esitamise, kostjana või kolmanda isikuna esinemisel tuleb alati tõendada, et selline õigus kuulub isikule põhikirja alusel ³⁶⁾.

Selle asiolu tõendamiseks tuleb kohtule esitada nii põhikiri kui ka organite valimisprotokoll. Juhul, kui organid, kes on õigustatud esindama juriidilist isikut, volitavad protsessivõime teostamise kolmandale, märgib notar, kes volitusleppe sõlmib, mainitud asiolud ära volikirjale. Peaks aga volitamine toimuma kohtu ees, siis peab igal juhul kohtule esitama nii põhikirja kui ka organite valimisprotokolli.

Kui juriidilise isiku põhikirja järgi kuulub protsessivõime teostamine mitmele isikule koos, siis muidugi ei saa seda teostada üks ega selle teostamist ka edasi volitada.

36) vrdl. ka Riigikohtu otsus nr. 345 -1932.a.

Natsionaliseeritud ettevõtete protsessi-
võime teostamine kuulub ettevõtte juhatajale.
Juhatajad määrab ametisse vastava ala Rahva-
komissariaat ning avaldab selle ENSV Teatajas.
Esinemisel protsessipoolena pole vaja sellisel
juhatajal tõendada, et ta on õigustatud esinema
kohtus vastava ettevõtte eest. On küllalt, kui
näidatakse kohtule, kus ENSV Teatajas on avalda-
tud isiku nimetamine ettevõtte juhatajaks.
Ainult sel juhul, kui kohus kahtleb, kas esineja
isik on tööpoolest see, kellenä ta esineb, võib
nõuda selle asjaolu tõendamist. Tegelikuses
aga seda vaja ei tule.

Isikud, kes määratud Rahvakomissariaatide
poolt ettevõtete juhatajateks, võivad teostada
ettevõtte protsessivõimet üldalustel. Nad või-
vad esineda kohtus ise ning volitada selleks
ka teisi üldalustel.

Nagu eelpool mainitud ei loe kehtiv
õiguskord kõiki kaubanduslikke ettevõtteid
juriidilisteks isikuteks pääle aktsiaseltside,
osa- ja kooperatiivühingute 37).

37) vt. ka A. Piip, Kaubandusõigus, Tartu, 1933,
lk. 126, 144.

Aktsiaseltside, osa- ja kooperatiivühingute eest esinevad kohtus nende organid, kel selleks õigus põhikirja alusel. TKS § 26 järgi võivad kaubamajade eest, kellel on iseseisev firma, esineda kohtus isikud, kellele kuulub seltsinguleppe järgi õigus seltsingu vara valitseda³⁸⁾. Kui seltsinguleppes pole määratud sellist isikut, siis kuulub esindusõigus igale seltsinglasele³⁹⁾. Iga seltsinglane võib sarnasel juhul esineda kohtus ise ning volitada selleks ka teisi.

Kohtus esinemisel evivad juriidilise isiku organid üldiselt võrdselt õigusi füüsiliste isikutega. Ainult avalik-õiguslike juriidiliste isikute puhul esineb mõnesuguseid kitsendusi protsessivõime teostamisel. Nimelt ei saa hageda juhul, kui hagi on suunatud riigi- ja omavalitsusasutiste vastu, sooritada õigeksvõttu. Samuti pole lubatud sõlmida kohtulikke sobinguid jne. Üldiselt aga kuulub nii riigiki ka omavalitsusorganitele võrdne õigus kohtus teovõime teostamisel.

38) vt. Tjutrjumov, gr. prots, lk. 118 ja TKS § 26.

39) Piip, Kaubandusõigus, Tartu, 1933, lk. 114.

toibu Kehtiva õiguskorra järgi loetakse kadunu-
vara surmamomendist (dilatio hereditatis)
kuni vastuvõtuni pärijate poolt juriidiliseks
isikuks. Selline pärandustomp võib evida õigusi
ning kanda kohustusi üldalustel. Nagu tavaline-
gi eraõiguslik juriidiline isik evib ta prot-
sessivõimet üldalustel. Protsessuaalset teo-
võimet teostab kohtus päranditombu hooldaja,
kelle määrab hoolduskohus ⁴⁰). Hooldajaid
võidakse määrata ~~se~~ nii üks kui ka mitu. Juhul,
kui hooldajaid on määratud mitu, siis teostavad
nad protsessivõimet koos. Ühe protsessuaalsed
toimingud on siduvad ka teisele, arvatud välja
need juhud, kui tegemist on otse kuriteoga.
Kui hoolduskohus jagab hooldajate vahel
alad, mis kuuluvad kellelegi hooldamisele, siis
esineb muidugi iga hooldaja eraldi kohtus.
Iga hooldaja evib särasel juhul protsessi-
võimet eraldi oma ala suhtes.

Hooldajate tegevus allub üldiselt hooldus-
kohtute kontrollile, seega ka käitumine kohtus,
kus hooldaja teostab päranditombu eest prot-
sessivõimet. Ka hooldaja kui avaliku kohustuse
kandja ei tohi hagnosisid, mis suunatud pärandi-
40) vastavalt vaeslastekohtud ja vallakohtud.

tombu vastu, kohtus õigeks võtta. Ta peab laskma kohtul määrata, kas hageja taotlus on siduv kostjale või ei. Kui hooldaja otsustaks ise selle üle, võiks eksimuse korral muutuda ta vastutavaks õigeksvõtu eest. Ka kohtulikke sobinguid, mis kdhustavad päranditombu ei võiks hooldaja sõlmida muidu, kui vaid hoolduskohtu nõusolekul. Muidu evib päranditombu hooldaja protsessivõime teostamisel võrdseid õigusi teistega. Päranditombu kaitseks ta võib rakendada kõiki protsessuaalseid vahendeid.

Hooldajate ülesanded päranditombu valitsemisel lõpevad päranditombu likvideerimisega. Pärijateks kinnitamise momendist muutuvad pärijad vastutavaks päranditombu passiva eest, kuid hooldaja on seotud päranditombuga niikaua, kuni see pole likvideeritud. Hooldaja vabaneb ülesannetest sellest momendist alates, kui hoolduskohus otsustab päranditombu hooldust lõpetada ning vabastab hooldaja ametist. Sellest momendist minetab hooldaja ka protsessivõime, kuna päranditombu enam pole. Partei- kui ka protsessivõime siirdub pärijatele. Hooldajal tekib protsessivõime hoolduskohtu korralduse alusel ning lõpeb

samuti hoolduskohtu otsusega, millega kas hool-
daja asendatakse teisega või vabastatakse
päranditombu likvideerimise puhul.

c. Abielunaised.

Protsessivõime on tihedalt seotud era-
õigusliku õigusvõimega. Seetõttu esineb kitsen-
dusi ka nende protsessivõimes, kellel puudub
täielik eraõiguslik õigusvõime. Abielunai-
ste eraõiguslik õigusvõime on mõnevõrra piiratum
võrreldes mehe õigusvõimega. Seepärast esineb
ka abielunaise protsessivõimes mõnevõrra kit-
sendusi.

Juhul, kui abielupoolte vahel on rakenda-
mist leidnud varalahususe süsteem ning vara -
lahutuslepe olemas, võib naine oma erivara
suhtes protsessivõimet üldalustel. Varalahutus-
lepe puududes kuulub naise vara valitsemine
ja valvamine mehele. Toimingutes, millega naine
kohustab, peab olema üldiselt mehe nõusolek.

Abielunaise vastu võidakse hagnosisid suuna-
ta üldalustel. Kostjana võib sarnasel juhul
esineda kohtus naine isiklikult. Mees võib aga

asendada naist kohtus kui naise seaduslik eestkostja. Mingisugust volitust selleks pole vaja. Kõik protsessitoimingud, mis mees sooritab kohtus naise eest on siduvad naisele.

Abielunaine võib esineda kohtus ka hagejana. Mõne hagi puhul, on vajalik mehe nõusolek. Abielunaine võib hagnosisid esitada nii kolmandate vastu kui ka mehe enda vastu. Meheta võib hageda abielu kestel eelkõige alimente. Neid võib ta hageda nii endale kui ka lastele, kui lapsed elavad abielunaise juures ning on tema ülalpidamisel. Sellisteks alimentaarhagideks mehe vastu pole naisel vaja mingisugust nõusolekut ei mehelt ega hoolduskohtult. Samuti ei vaja naine ka nõuandjat. Kui naine hageb alimente endale, siis evib ta partei- ja protsessivõimet üldalustel teistega. Juhul aga kui alimente haigetakse lapsele, siis parteilasena esineb laps, protsessivõimet teostab abielunaine, kui lapse loomulik eestkostja.

Kui tegemist on hagidega, mis tekkinud toimingutest, kus mehe nõusolek on vajalik, siis on vaja abielunaisel mehe nõusolekut ka sellis-

test kohustustest tekkinud hagide korral. On mehelt nõusolek olemas, siis võib ta protsessi toiminguid sooritada üldalustel.

Nagu ülal mainitud saabub protsessuaalne teovõime ikka täisea saabumisega. Ka naine võib protsessivõimet täisea saabumisest alates. Ainult abielu lahutamise ja tühistamisasjades võib protsessivõime saabuda ka varem. Neid asju võib abielunaine algatada ja ajada iseseisvalt kohtus ka siis, kui ta on alaealine. Siin ei vaja naine mehe nõusolekut ega ole vaja erilist assistenti. Abielu tühistamise ja lahutamise asjades võib naine võrdseid õigusi partei- ja protsessivõimsa isikuga.

Abielusuhte kestvuse ajal ei saa naine hageda mehelt tagasi vara, mille ta on toonud abiellu dosina. Naise vara, arvatud välja erivara, jääb mehe valdamisele ja valitsemisele kuni abielusuhte lõppemiseni ⁴¹⁾. Naine saab mehelt hageda ikka vaid ülalpidamist, mitte aga vara tagasi. Vallasvara, mis kuulub mehe valitsemisele,

41) BES § 82.

loetakse mehe varaks niikaua, kuni pole tõendatud vastupidist. Seetõttu ei saa naine esitada ka hagisid sarnase vara suhtes kolmandate vastu.

Üldiselt on protsessivõime lähedalt seondatud eraõigusliku teovõimega. Seal, kus on kitsendatud teovõime, esineb kitsendusi ka protsessivõimes.

d. Hooldusalused.

Protsessitoimingute sooritamine kohtus kuulub juriidiliste suhete loomise hulka. Seetõttu on lubatud protsessitoiminguid sooritada ikka vaid nendel isikutel, kes vastavad üldalustele, mis on nõuetavad juriidiliste gi suhete sõlmimise juures. Isikud, kes pole suutelised arusaama sellest, mida nad sooritavad, või pole suutelised oma tahet juhtima normaalselt, on teovõimetud. Sarnastele isikutele ei saa omistada ka protsessivõimet.

Sellisteks isikuteks osutuvad kõigepealt vaimuhaiged ⁴(BES § 497-505). Isik tuleb

tunnustada vaimuhaigeks kohtukorras 42).
Mõendist, mil isik tunnustatakse vaimuhaigeks, määratakse talle ka hooldaja. Hooldaja teostab vaimuhaigekstunnustatu teo- ja protsessivõimet. Vaimuhaige ise ei saa enam sooritada mingisuguseid protsessitoiminguid. Kuni vaimuhaigeks tunnustamiseni loetakse kehtivaks sellised toimingud, mis on sooritatud selgetel silmapilkudel (lucida intervalla) 43). Kuna ka protsessitoimingute loomine on juriidiliste suhete tekitamine, siis tuleks lugeda kehtivaks ning siduvaks ka protsessitoimingud, mis on sooritatud isiku poolt, keda pärastpoole tunnustati vaimuhaigeks, kui ta kohtus teotses normaalsena. Juhul, kui üks protsessipooltest avaldab ilmselt vaimuhaigustunnuseid, peab kohus ise protsessi katkestama ning informeerima prokuratuuri asioludest. Sellist kohtu käitumist ei saa kunagi pidada võistkondlikkuse põhimõtte rikku-
miseks. Otse ümberpöörduvalt. Igal protsessipoolel

42) TKS § 1913-1927

43) BES § 503.

peab olama võrdne võimalus end kohtus kaitseda.

Kui isik, keda pärastpoole tunnustatakse vaimuhaigeks, annab volituse protsessitoimingute sooritamiseks lucida intervalla ajal, tuleb sellist volitust pidada kehtivaks ka nende protsessitoimingute suhtes, mis sooritatud voliniku poolt ajal, kui volitaja oli meeltesegaduses. Kui neid protsessitoiminguid, mis sooritatud voliniku poolt vaimuhaige meeltesegaduse ajal mitte tunnustada, teeks see asjatut tüli. Siis tuleks korrata protsessitoiminguid uuesti, ilma et sellest oleks mingisugust praktilist kasu. Volinik peab käituma protsessitoimingute sooritamisel samasuguse hoolega nagu hooldajagi ning on vastutav samal viisil nii doluse kui ka culpa eest.

Volitus, mis antud vaimuhaige poolt lucida intervalla korral kestab niikaua kuni isik tunnustatakse vaimuhaigeks ning määratakse hooldaja. Sellest momendist kustub volitus ning volinikul puudub õigus protsessitoimingute teostamiseks.

Samuti ei evi protsessivõimet kurtummad ja tummad, kelle kohta on rakendatud hooldus⁴⁴⁾. Tummad kui ka kurtummad on hoolduse all. Täisealisi tumme ja kurtumme võidakse tunnustada teovõimsateks kohtumäärusega.

Hooldusalused isikud ei evi üldse protsessivõimet. Nende eest teotsevad kohtus hooldajad. Ka isiklikkudes asjades puudub neil protsessivõime. Hooldusalused ei saa esitada hagnosisid ei abielu lahutamise asjas ega muis asjus, mis ei puuduta varaõigusi. Isegi lastega kokkusaamiseks pole neil lubatud hagnosisid esitada.

Hagides, mis suunatud hooldusaluste vastu, esinevad kohtus hooldajad. Hooldusalused ise ei saa sooritada mingisuguseid protsessitoiminguid. Toimingud, mis hooldusaluste poolt on sooritatud, loetakse kehtetuks.

Eriliiki hooldus on pillajate üle. See teostatakse ainult nende isikute suhtes, kes on kohtu poolt tunnustatud pillajaks. Ühtlasi kõrvaldatakse pillaja oma varanduse valitsemisest ja see antakse hooldaja kõrraldusse.

44)TKS § 19.

Pillajate teovõime ei ole täiesti kitsendatud, vaid osaliselt, nimelt varanduslikes küsimusis. Seal teostab pillaja protsessivõimet hooldaja.

Kui isik, kelle suhtes on rakendatud hooldus, paraneb niivõrd, et ta on suuteline eraõiguslikkudes toimingutes käituma normaalselt, võidakse tunnustada sellist isikut teovõimsaks kohtumäärusega. Kui isik tunnustatakse teovõimsaks, siis evib ta ka sellest momendist alates protsessivõimet, kuna protsessivõime saabub koos teovõimega. Enne teovõimsaks tunnustamist ei saa hooldusalune omada protsessivõimet ka siis, kui ta on kõigiti normaalne ning suuteline ise protsessitoiminguid sooritama. Määrava tähtsusega selles küsimuses on kohtumäärus, millega isik tunnustatakse teovõimsaks.

Hoolduse eriliike on hooldus vallaliste naiste üle. See hooldus on fakultatiivne. Nimelt vallalised naised täiealiseks saamisega hakkavad oma vara valitsema samal alusel, nagu täisealised mehed. Täisealised vallalised

naised on täielikult teovõimsad, kuid BES § 512-515 järgi on nendel õigus valida endale meessoost isikut nõuandjaks (assistendiks). See isik vastutab ainult nõuande eest.

Tegelik elu on aga selle hoolduse raami-dest välja kasvanud ja vastav norm on muutunud ius nudumiks.

e. Välismaalased.

Kuna protsessivõime on tihedalt seonduvad eraõigusliku õigusvõimega, seepärast tuleks seda lahendada samadel alustel nagu eraõiguslikkugi teovõimet.

Protsessivõime lahendamisel kalduvad seadusandlused tunnustama lex fori põhimõtet (Saksamaa, Inglismaa jne.). Esineb ka neid maid, kus protsessivõime lahendamisel on rakendamist leidnud lex domicilii printsiip (Taani, Norra). Valdavamad protsessivõime määramisel on kaks ülalmainitud printsiipi. Leidub ka neid seadusandlusi, mis tunnustavad selleski küsimuses lex patriae põhimõtet.

Mõned seadustikud ühendavad protsessi-
võime seadusega, mis määrab isiku teovõimet
materjaalsete seaduste kohaselt ⁴⁵⁾.

Kehtivas õiguses on leidnud rakendamist
lex fori põhimõte. TKS § 224 määrab, et
välismaalaste protsessivõime tuleb lahendada
kohtukoha õiguse järgi. See on kehtiv nii
välismaalaste enestevahelistes hagi^ddes kui
ka välismaalaste ja omamaa kodanikkude vahel.
Välismaalased evivad üldiselt võrdseid õigusi
protsessitoimingute sooritamisel omamaa koda-
nikkudega.

Meie kodanikud võivad suunata hagesid
välismaalaste vastu üldalustel. Välismaalaste
hagemisõigus meie kodanikkude suhtes on mõne-
võrra kitsendatud. Nimelt nõuab kehtiv protsessi-
õigus, et välismaalane, kes esitab meie kodaniku
vastu hagi, peab esitama erilise tagatise -
cautio judicatum solvi. Tagatis esitatakse
protsessist tekkidavõivate kohtukulude ja kah-
jude katteks. Juhul, kui välismaalane pole nõus
45) A. Piip, Rahvusvaheline õigus, lk. 423.

tasuma cautio judicatum solvit, võib meie kodanik tuua hagi vastu taanduse. Sel puhul jäetakse hagi läbivaatamata 46).

Cautio judicatum solvi tasumisest on hageja vaba, kui välismaalane selle riigi kodakondsusesse, kellega NSVL on sõlmitud vastav lepe, mis vabastab välismaalase tagatise maksimisest 47). Edasi pole vaja tagatist maksta, kui välismaalasest hageja seisab ENSV teenistuses või omab siin kinnisvara 48).

Muus osas on välismaalaste protsessivõime võrdne omamaa kodanikkudega.

Välismaalased sooritavad protsessuaalseid toiminguid meil lex fori põhimõttel. Sellest ei tule veel järeldada, et välismaalaste alaeasuse küsimus, millest sõltub protsessivõime, tuleb samuti lahendada lex fori põhimõttel. See küsimus lahendatakse materjaalõiguse alusel nagu eelpool käsitatud.

46) TKS § 571 p.5

47) Kuna ENSV pole enam rahvusvahelise õiguse subjekt, siis tuleb selles küsimuses siduvaks lugeda Liidu poolt sõlmitud leppeid.

48) vt. Piip, Rahvusvahelise õiguse süsteem, lk. 245.

Välismaa kaubandusliikude seltsingute teotsemise kui ka protsessivõime suhtes esineb mõnevõrra kitsendusi. Et välismaa seltsing võiks evida meil protsessivõimet, selleks peab ta olema eelkõige tunnustatud vastavate võimude poolt juriidilise isikuna. Tunnustamise korral omavad välismaaseltsingu organid õigust esineda meie kohtutes seltsingu protsessivõime teostajatena üldalustel.

f. Maksujõuetud.

Maksujõuetuks tunnustamisega kaasub rida kitsendusi maksujõuetu õigusvõimes. Kõik need kitsendused saabuvad momendist, mil isik tunnustatakse maksujõuetuks. Muude õiguste hulgas kaotab maksujõuetuks tunnustatu ka protsessuaalse teovõime. Viimane ei kao täielikult nagu hooldusaluse juures, vaid osaliselt.

Isik tunnustatakse maksujõuetuks päämiselt kreditoride huvides. Seetõttu ei saa maksujõuetuks tunnustatu protsessivõimet kitsendada nendel aladel, mis ei riiva kredi-

toride huve.

Maksujõuetuks tunnustatu protsessivõimet ei saa kitsendada:

- isiklikke õigusi puudutavais asjus. Nii jääb maksujõuetuks tunnustatal õigus üldalustel taotleda abielulahutust, abielutühistamist, hageda alimente, nõuda lastega kokkusaamist jne. Nendes asjades võib maksujõuetu esineda nii hagejana kui ka kostjana ning ise protsessitoiminguid sooritada;
- vara suhtes, mis ei kuulu konkursimassi. Siingi teotseb maksujõuetu üldalustel nagu poleks olnud maksujõuetuks tunnustamist.

Erandina võib kuuluda maksujõuetule protsessivõime isegi konkursimassi hulka kuuluva vara suhtes. Sel juhul aga peab konkursivalitsus andma tõendi, et viimane on loobunud kohtutoimingute sooritamisest sellise vara suhtes ⁴⁹⁾.

49) vt. ka Senati otsusi nr. 43, 1900. a., nr. 154, 279-1880. a. ja Tjutrjumov, Konkursnoe pravo, 1931, lk. 101.

Protsessivõime maksujõuetu vara suhtes siirdub üldiselt konkursivalitsusele. Niikaua aga, kui konkursivalitsust pole veel moodustatud, teostab protsessivõimet vannutatud hooldaja⁵⁰⁾.

Konkursivalitsus teotsedes kohtus ei vaja kreditoride üldkoosolekult mingisugust volitust. See õigus tekib eo ipso konkursivalitsuse moodustamisega. Konkursivalitsus loetakse moodustatuks sellest momendist, mil kohus kinnitab kreditoride üldkoosoleku protokollil konkursivalitsuse moodustamise kohta.

Kuigi maksujõuetu on piiratud oma protsessivõimes, siiski tema võib anda kaebusi konkursivalitsuse korraldiste peale konkursimassi asjus, sest summad, mis jäävad üle peale kõikide võlgade rahuldamisest, antakse maksujõuetule tagasi kui tema omand. Järelikult maksujõuetu huvid on tihedalt seotud konkursivalitsuse tegevusega, mis pärast ka maksujõuetu on õigustatud nõudma kohtu kaitset ja tema protsessivõime selles asjas pole kitsendatud.⁵¹⁾

50) Tjutrjumov, Graždanski protsess, lk. 119.

51) vt. Tjutrjumov, Konkursnoe pravo, lk. 154 ja Kaubandusliku kohtupid. sead. § 384, 501, 525.

Maksujõuetuks tunnustatu kreditoridel pole õigust esineda kohtus konkursimassi kuuluva vara suhtes. Sellist õigust võib omada kreditor üksnes siis, kui konkursivalitsus loovutab talle sellise õiguse. Konkursivalitsusel on õigus loovutada õigust esineda hagedega konkursimassi kuuluva vara suhtes nii maksujõuetule endale kui ka mõnele kreditorile. Selle asjaolu tõenduseks antakse konkursivalitsuselt vastav tunnistus.

Kuni konkursi avamiseni maksujõuetu vara suhtes võivad kreditorid omal kulul astuda protsessidesse, mis on käimas maksujõuetu vara kohta, ja seda edasi ajada. Kuid konkursivalitsusel on õigus neid protsesse kas tunnustada või sellest loobuda.⁵²⁾ Juhul, kui konkursivalitsus loobub protsessist, jääb kreditoril õigus omal kulul seda edasi ajada.

Tegelikkuses kasutatakse maksuraskuse korral ka administratsiooni. Selle rakendamine kitsendab mõnevõrra kreditori õigusi. TKS ei sisalda sätteid administratsiooni kohta.

Tjutrjumov leiab, et kuigi TKS ei leidu sätteid
52) TKS § 23.

administratsiooni alla asetatu protsessivõime kohta, tuleks siinkohal kasutada samasugust korda, nagu maksujõuetuse korralgi. Isik, kelle vara suhtes on rakendatud administratsioon, kaotab sellise vara üle protsessivõime⁵³⁾. Protsessitoiminguid sooritavad sarnasel juhul administratsiooni organid. Ka kolmandad isikud peavad oma taotlused suunama administratsiooni vastu, mitte aga isiku vastu, kelle vara suhtes on rakendatud administratsioon. Administratsiooni organid võivad anda loa võlglasele esinemiseks kohtus⁵⁴⁾.

Nagu maksujõuetuse puhul nii ka siin ei kaota võlglane protsessivõimet täielikult, vaid see kitseneb üksnes vara suhtes, mille kohta on rakendatud administratsioon. Isiklike õiguste sfääris jääb protsessivõime püsima, samuti ka sellele vara suhtes, mis ei kuulu administratsiooni alla.

Kaubanduslik administratsioon oli ette

53) vt. Tjutrjumov, Graždanski protsess, lk. 122.

54) vt. ka Senati otsusi nr. 44- 1905 ja nr. 101- 1902.

nähtud ex Vene Kaubandusseaduses § 392-403.
See kehtestati meil RT 1930,26 üheks aastaks.
Praegu administratsiooni normid meil ei kehti.

oooo0oooo